

# PERHEAMMATILAISTEN JA SATEENKAARIPERHEIDEN VANHEMPIEN VÄLISET IHANTEELLISET SUHTEET: OPASTAVIEN TEKSTIEN KATEGORIA-ANALYYSI

**Krista Huusko:** *PsM, yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto*

**Maija Korhonen:** *PsT, dosentti, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto*

**Katri Komulainen:** *PsT, professori, Itä-Suomen yliopisto*

*krista.huusko@uef.fi; maija.korhonen@uef.fi; katri.komulainen@uef.fi*

*Janus vol. 33 (1) 2025, 21–42*

## Tiivistelmä

Tarkastelimme suomalaisia opastavia tekstejä, joissa perheiden parissa työskenteleviä ammattilaisia ohjataan kohtaamaan sateenkaariperheitä. Erittelimme kategoria-analyysia käyttäen niitä keinoja ja luokitteluja, joiden avulla tekstien kirjoittajat tekevät teksteissä diskursiivista institutionaalista työtä muuttaakseen perhepalvelujen toimintaa yhdenvertaisemmaksi sekä niitä ammattilaisten ja asiakkaiden välisiä suhteita koskevia moraalisia järjestyksiä, joita tehdyt luokittelut rakentavat. Tunnistimme kolme institutionaalisen työn keinoa: yhtäältä tekstit pyrkivät herättämään ammatillisissa häpeää kuvaamalla ammatilliset eri tavoin puutteelliseksi ja jopa mahdollisesti asiakkailleen haittaa aiheuttaviksi toimijoiksi. Toisaalta ammattilaisten puutteita ymmärrettiin sovinnollisena eleenä, ja kolmanneksi ammatillisissa herätettiin ammattiympeyttä korostamalla heidän työnsä tärkeyttä sekä heidän ammattitaitoaan ja potentiaaliaan.

## JOHDANTO

Institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimus on enimmäkseen keskittynyt tarkastelemaan ammatillaisen ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta sekä tapoja, joilla ammatillaiset määrittävät asiakkaita (ks. Hall ym. 2014; Jokinen ym. 2022). Huomiota on kiinnitetty erityisesti suulliseen vuorovaikutukseen, mutta institutionaalisen vuorovaikutuksena on nähty myös erilaiset instituutioissa tuotetut tekstit, kuten kirjaukset ja suunnitelmat (esim. Raitakari 2006; Günther 2015). Tässä tutkimuksessa tarkastelemme sosiaali- ja terveysalalla, varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä seurakunnissa työskenteleville perheammattilaisille suunnattuja, sateenkaariperheiden koh-

taamista käsitteleviä opastavia tekstejä institutionaalisen vuorovaikutuksena, jonka osapuolina ovat perheammattilaiset ja tekstit kirjoittaneet asiantuntijat.

*Sateenkaariperheet* ovat lapsiperheitä, joissa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön (Kielitoimiston sanakirja 2024a; Sateenkaariperheet ry päiväämätön). *Seksuaalivähemmistöihin* luetaan kuuluviksi ihmiset, jotka eivät ole heteroseksuaaleja<sup>1</sup>, kuten homo- ja biseksuaalit (Kielitoimiston sanakirja 2024b; Seta ry 2024). Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhempien sateenkaariperheet voivat olla esimerkiksi samaa sukupuolta olevien pariin tai yhden ei-heteroseksuaalisen vanhemman perheitä (Aarnio 2014). *Sukupuolivähemmistöihin*

Janus



taas kuuluvat ihmiset, joiden sukupuoli tai tapa ilmaista sitä ei joltain osin muokaudu normatiivisiin käsityksiin sukupuoliesta, kuten transsukupuoliset ja muunsukupuoliset. Osa sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ihmisistä kuuluu myös seksuaalivähemmistöön, kun taas osa on heteroseksuaaleja. (Trasek ry päiväämätön.) Näin ollen monet sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhempien sateenkaariperheistä ovat heteroseksuaalisten vanhempien perheitä.

Keskityimme analyysissämme erityisesti opastaviin teksteihin, joissa perheammattilaisia neuvotaan kohtaamaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vanhemmat ja heidän perheensä. Aiemmassa sateenkaariperhetutkimuksessa sukupuolivähemmistöjen vanhemmuutta on tarkasteltu huomattavasti vähemmän kuin seksuaalivähemmistöjen vanhemmuutta (Hafford-Letchfield ym. 2019). Sateenkaariperheiden on havaittu olevan palvelujärjestelmässä yhä joiltain osin epätasa-arvoisessa asemassa (Aarnio ym. 2018), ja tarkastelemamme opastavat tekstit pyrkivät parantamaan tilannetta luomalla instituutioihin yhdenvertaisempia toimintatapoja. Perheammattilaisten opastamiseen kannustaa myös lainsäädäntö: Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) ja laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (1329/2014) velvoittavat viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Ne kieltävät erikseen mainiten myös seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisutapoihin perustuvan syrjinnän.

Opastavien tekstien tarkasteleminen institutionaalisenä vuorovaikutuksena johdattaa analysoimaan niitä sosiaalista

todellisuutta luovana toimintana, jossa ohjataan ja säädelään ammattilaisten ja asiakkaiden välisiä suhteita. Näemme tekstit myös pyrkimyksinä vaikuttaa instituutioiden toimintaan eli instituutio-naalisena työnä (Lawrence & Suddaby 2006). Kysymme, kuinka asiantuntijat tekevät opastavissa teksteissä instituutio-naalista työtä instituutioiden toiminnan muuttamiseksi yhdenvertaisemmaksi. Millaisten ammattilaisten, asiakkaiden ja vanhempien luokittelujen avulla instituutio-naalista työtä tehdään? Lisäksi selvitämme, millaisia ammattilaisten ja asiakkaiden välisiä suhteita koskevia moraalisia järjestyksiä eli käsityksiä oikean- ja vääränlaisesta ammatillisuudesta ja asiakkuudesta tekstit rakentavat.

Tutkimuksemme täydentää institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimusta tarkastellessaan asiantuntijan ja ammattilaisen välistä tekstivälitteistä vuorovaikutusta ja ammattilaisen työn ohjaamista (ks. Jokinen ym. 2022). Vähemmistövanhemmuuteen ja eriarvoistaviin rakenteisiin keskittyyssään tutkimuksemme osallistuu myös kriittisen perhetutkimuksen keskusteluihin (ks. Forsberg 2003). Kriittisessä perhetutkimuksessa haastetaan vallitsevia normatiivisia käsityksiä perheestä (esim. Yesilova 2009; Hiitola 2015). Sateenkaariperheisiin liittyviä teemoja on aiemmassa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa tarkasteltu kohtalaisen vähän. Pääasiassa on tutkittu sateenkaariperheiden perheenjäsenten kokemuksia ja merkityksenantoja (esim. Tuovila ym. 2017; Koskela ym. 2023) sekä kartoitettu ammattilaisten kykyä kohdata sateenkaariperheet (esim. Muiruri 2018; Lundelin 2021).

Tutkimuksemme valottaa suomalaisessa yhdenvertaisuustyössä käytettäviä keinoja ja niiden luomia käsityksiä oikean- ja vääränlaisesta ammatillisuudesta, asiakkuudesta ja sateenkaarivanhemmuudesta sekä ammattilaisten ja vähemmistöasiakkaiden välisestä suhteesta. Näiden keinojen ja käsitysten näkyväksi tekeminen mahdollistaa niiden arvioivan ja tarvittaessa kriittisen tarkastelun. Kriittistä tarkastelua tarvitaan, sillä kuten analyysimme osoittaa, opastavien tekstien puhetavat ylläpitävät myös sellaisia normatiivisuuksia, jotka voisivat olla vahingollisia yhdenvertaisuustyölle. Yhdenvertaisuutta haittaavien normatiivisuuksien tiedostaminen on tärkeää sekä yhdenvertaisuustyön tekijöille että asiakastyötä tekeville ammattilaisille, jotta näitä normatiivisuuksia voidaan purkaa ja vähemmistöihin kuuluvia asiakkaita tukea asianmukaisesti. Tuloksemme voivat myös auttaa perhetyön ammattilaisia ja muita asian tuntijoita ymmärtämään ammatillaisasiakassuhteiden eri ulottuvuuksia.

**INSTITUTIONAALINEN TYÖ KIELELLISENÄ TOIMINTANA: OSAPUOLTEN LUOKITTELUA JA OIKEAN JA VÄÄRÄN MÄÄRITTELYÄ**

Institutionaalinen vuorovaikutus on sosiaalisen vuorovaikutuksen erityistyyppi, jossa ainakin yksi vuorovaikutuksen osapuoli on suuntautunut institutionaaliseen kontekstiin ja siihen liittyvään identiteettiin esimerkiksi ammattilaisena, asiakkaana tai asiantuntijana. Samalla hän on suuntautunut toteuttamaan kyseiseen identiteettiin kytkeytyviä institutionaalisia tehtäviä ja toimintoja. (Drew & Heritage 1992; Arminen 2005, 32.)

Tarkastelemamme opastavat tekstit ovat institutionaalista vuorovaikutusta, jossa tehdään institutionaalista työtä. Lawrencen ja Suddabyn (2006, 215) mukaan institutionaalinen työ on ”yksilöiden tai organisaatioiden tarkoituksellista toimintaa, jonka tavoitteena on instituutioiden luominen, ylläpitäminen ja häiritseminen” tai muuntaminen. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat tekstit pyrkivät tuottamaan muutoksia instituutioiden käytäntöihin. Tällaisen institutionaalisen muutostyön on nähty koostuvan poliittisista prosesseista ja käytännöistä sekä toimijoiden strategisista teoista. Muutostyön tekijät käyttävät vaikutusvaltaa pyrkiessään esimerkiksi neuvottelun, taivuttelun tai moraalisen vetoamisen avulla saamaan kohteensa toimimaan toisin kuin tämä muuten toimisi. (Lawrence 2008.)

Instituutioiden käytäntöineen on katsottu heräävän henkiin ja rakentuvan diskursiivisesti esimerkiksi asiakirjoissa ja keskusteluissa (Phillips & Malhotra 2008). Instituution diskurssit säätelevät muun muassa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan toimintaa. Asiakastapaamisen vuorovaikutuksessa osapuolet uusintavat näitä diskursseja ja siten instituutiota. (Jokinen 2012; Jokinen ym. 2022.) Vuorovaikutukseen sisältyy kuitenkin uusintamisen lisäksi myös muutoksen mahdollisuus, joten myös institutionaalista muutosta voidaan lähestyä diskursiivisena prosessina (Phillips & Malhotra 2008). Näemmekin institutionaalisen muutostyön merkityksenantojen välityksellä tapahtuvana toimintana (vrt. Moisander ym. 2016), jonka tavoitteena on hienovaraisesti neuvotellen tuottaa merkityksiä, jotka mahdollisimman tehokkaasti synnyttäsivät yhteisymmärrystä (Seo & Creed

2002). Näin pyritään edelleen saamaan aikaan halutunlaista institutionaalista toimintaa (Emt.).

Näemme emootiot osana institutionaalista muutosprosessia (vrt. Moisander ym. 2016). Moisander ym. (2016) määrittelevät emootiot kehollisiksi mutta sosiaalisesti tuotetuiksi rakenteiksi, jotka ovat kiinteässä yhteydessä järkeilyyn ja moraaliseen arviointiin. Heidän mukaansa emootiot, joita institutionaaliset järjestelyt herättävät instituutioiden jäsenissä, vaikuttavat siihen, kuinka perustelluiksi jäsenet tulkitsevat kyseiset järjestelyt, kuten toimintatapojen muutokset. Näin ollen institutionaalisen muutoksen tuottaminen, tämän tutkimuksen tapauksessa yhdenvertaisempien käytäntöjen luominen, vaatii diskursiivista emootiotyötä. Sitä tehdessään institutionaalisen työn tekijä pyrkii suunnitelmallisesti herättämään kohderyhmässään emootioita, jotka synnyttävät myötämielisyyttä muutosta kohtaan, ja vastaavasti torjumaan vastustusta tuottavia emootioita. (Moisander ym. 2016.)

Keskeinen osa tarkastelemissamme opastavissa teksteissä tehtävää diskursiivista ja emotionaalista institutionaalista työtä on professionaalisten suhteiden rakentaminen ja säätely. Teksteissä professionaalinen suhde näyttäytyy erityisesti perheammattilaisen ja sateenkaariperheen vanhemman välisenä vuorovaikutussuhteena.

Yleisiä professionaalisten suhteiden piirteitä on aiemmin eritelty esimerkiksi viestinnän tutkimuksessa. Gerlander ja Isotalus (2010) luonnehtivat professionaalista suhteita epäsymmetrisiksi. Karjalainen ym. (2006) ovat eri-

telleet tätä epäsymmetrisyyttä mentorin ja aktorin vuorovaikutussuhteessa tavalla, jota Gerlander ja Isotalus (2010) soveltavat myös muiden ammattilaisasiakassuhteiden erittelyyn. Karjalaista ym. (2006) mukaillen ammattilaisen ja asiakkaan välisiä suhteita voidaan tarkastella eksistentiaalisesta eli ihmisenä olemisen näkökulmasta. Tällöin ammattilaisen ja asiakkaan väliset suhteet nähdään ihmisyyden ja perustavanlaatuisen ihmisarvon perusteella yhdenvertaisina. Episteemisessä eli tiedollisessa mielessä ammattilaisasiakassuhteet taas jäsentyvät epäsymmetrisiksi, koska ammattilaisella on asiakasta enemmän tietotaitoa ja kokemusta kohtaamisissa käsiteltävistä aihepiireistä. Ammattilaisen ja asiakkaan suhdetta säätelevät myös lait, säännöt ja ohjeistukset, jotka ohjaavat ja rajoittavat tyypillisesti enemmän ammattilaisen kuin asiakkaan toimintaa. (Karjalainen ym. 2006.) Gerlander ja Isotalus (2010) nimeävät lisäksi emotionaalisuuden professionaalisten suhteiden olennaiseksi piirteeksi. He toteavat, että professionaaliin suhteisiin kuuluu keskeisesti tunteiden kohtaaminen, käsittely ja säätely.

Tässä tutkimuksessa lähestymme institutionaalista työtä ja professionaalisten suhteiden diskursiivista rakentamista kategoria-analyttisesti ja erittelemme, miten suhteen osapuolia – ammattilaisia ja vähemmistöasiakkaita – kategorisoidaan opastavissa teksteissä. Tulkintamme mukaan edellä kuvatut ammattilaisasiakassuhteita koskevat näkökulmat – eksistentiaalinen, episteeminen, laillinen ja emotionaalinen – ovat moraalisia luonnehdintoja, jotka ottavat kantaa professionaalisten suhteiden osapuolten vastuisiin ja velvollisuuksiin. Kategoria-analyysin mukaisesti tarkastelemme

ammattilaisten ja asiakkaiden kategorisointia toimintana, mutta käytämme näitä aikaisemmassa tutkimuksessa esitettyjä näkökulmia kategoria-analyytisesti tehtyjen havaintojemme teoreettiseen jäsentämiseen.

Kategorisointi on siis toimintaa, jossa itseä ja muita luokitellaan tilanteisesti luokkiin, jäsenkategorioihin (Sacks 1989; Juhila ym. 2012a). Kategorioihin sisältyy kulttuurista tietoa, jonka olennainen osa ovat kategoriasidonnaiset määreet, kuten ominaisuudet, toiminnot, oikeudet ja velvollisuudet (Juhila ym. 2012b). Nämä määreet tulevat liitettyiksi ihmiseen, joka luokitellaan kyseiseen kategoriaan. Kategoriat esiintyvät usein pareina (Sacks 1989), joiden kulttuurisesti miellämme kuuluvan yhteen, kuten ammattilainen ja asiakas. Kategoriaparin toisen kategorian käyttö kutsuu myös toisen kategorian olemassa olevaksi (Nikander 2010).

Valinnalla ottaa tiettyssä tilanteessa käyttöön juuri tietty kategoria ja kategorisoida ihminen juuri tähän kategoriaan kuuluvaksi on funktiona eli käyttötarkoituksensa. Sen avulla voidaan esimerkiksi selittää omaa ja toisten toimintaa, määrittää moraalisia odotuksia ja velvollisuuksia sekä esittää erisävyisiä moraalisia arvostelmia (Juhila 2012; Juhila ym. 2012b). Kategorisoinnilla on myös seurauksia, sillä se määrittelee ”oikeaa” ja ”väärää” eli rakentaa moraalisia järjestyksiä (Juhila ym. 2012b). Moraalisella järjestyksellä tarkoitetaan käsityksiä siitä, mitä tiettyssä kontekstissa ja tilanteessa, kuten professionaalissa suhteessa, pidetään tavallisena ja epätavallisena, suotavana ja ei-suotavana, tavoiteltavana ja vältettävänä (Haré 1983). Ihmisessä herää tyypillisesti

emootioita, kuten häpeää tai ylpeyttä, sen mukaan, millaisena hänen toimintansa näyttäytyy suhteessa moraalisiin järjestyksiin (Creed ym. 2014; Moisan-der ym. 2016).

#### AINEISTO JA MENETELMÄT

Aineistomme koostuu välillä tammi-kuu 2010–kesäkuu 2022 julkaistuista suomalaisten asiantuntijoiden kirjoittamista suomenkielisistä opastavista teksteistä, joiden keskeinen vastaanottaja on sosiaali- ja terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa tai seurakunnassa asiakastyötä tekevä ammattilainen ja joissa välitetään tietoa sateenkaarilapsiperheistä tai heidän oikeanlaisesta kohtaamisestaan mahdollisten muiden teemojen käsittelyn ohella.

Etsimme aineistoa Finna- ja Melinda-aineistotietokantahauilla ”sukupuoliväh\* OR sukupuoli- ja seksuaaliväh\* OR sateenkaar\* OR sukupuolen ja seksuaalisuuden moni\* OR seksuaalisuuden ja sukupuolen moni\*” ja Google-hauilla ”perhe OR vanhem\* AND seksuaali OR sukupuoli OR sateenkaari”, ”sateenkaariperhe AND vanhemmuus OR varhaiskasvatus OR kohtaaminen OR terveydenhuolto OR sosiaali\* OR neuvola OR asiak\*”, ”transsukupuolisuus AND vanhemmuus OR perhe”, ”muunsukupuolisuus AND vanhemmuus OR perhe” ja ”intersukupuolisuus AND vanhemmuus OR perhe”. Lisäksi etsimme aineistoa löydettyjen tekstien lähdeluetoista ja Google-hakujen tuloksissa esiintyneiltä aihepiirien parissa toimivien tahojen verkkosivuilta hauilla ”sateenkaar\*” ja ”sukupuoliväh\*”.

Hakutuloksista sisällytettiin lopulliseen aineistoon ne 62 opastavaa tekstiä, jotka täyttivät yllä kuvatut kriteerit. Taulukossa 1 on esitetty tekstien lukumäärällinen jakautuminen julkaisijan ja tekstityypin mukaan. Opasteoksiksi on luokiteltu fyysiset tai sähköiset oppaat ja opaskirjaset sekä toimitettujen teosten luvut. Blogiteksteillä tarkoitamme päivättyjä tekstejä, jotka on julkaistu

julkaisijoiden blogeissa tai blogien kaltaisilla alustoilla, ja verkkosivuteksteillä viittaamme julkaisijoiden verkkosivujen muihin tekstisisältöihin. Ammatilehdissä ja niiden verkkoversioissa julkaistut opastavat tekstit rajasimme aineiston ulkopuolelle rajataksemme aineiston kokoa.

**Taulukko 1.** Aineiston erittely julkaisijan ja tekstityypin mukaan

	Opasteokset	Blogitekstit	Verkkosivutekstit	Yhteensä
Tieto- ja tiedekirjakustantamojen julkaisemat teokset	24	0	0	24
Ministeriöiden ja valtion ja kirkon virastojen tai laitosten julkaisemat tekstit (Kirkon tutkimuskeskus, Oikeusministeriö, Opetushallitus, STM, THL)	7	1	2	10
Järjestöjen, liittojen ja yhteisöjen julkaisemat tekstit (Ensi- ja turvakotien liitto, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Irla, Kuntaliitto, Monimuotoiset perheet -verkosto, Naisialiitto Unioni, Perhesuhdekeskus, Sateenkaariperheet ry, Seta ry, Suomen Psykologiliitto, Tehy, Terveyttä tieteestä -blogi)	10	7	11	28
Yhteensä	41	8	13	62

Suurin osa opastavista teksteistä (31 tekstiä) on suunnattu yleisesti kaikille perheiden parissa työskenteleville ammattilaisille. Lisäksi aineistossa on tekstejä, joiden kohderyhmänä ovat erityisesti varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen ammattilaiset (12 tekstiä), tarkemmin määrittelemättömät sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät (6 tekstiä) seurakunnan työntekijät (4 tekstiä), neuvolan ammattilaiset (3 tekstiä), lastensuojelun perhehuollon työntekijät (3 tekstiä), psykologit (2 tekstiä) ja perheterapeutit (1 teksti). Tekstien kirjoittajat ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistö- tai laajempiin yhdenvertaisuusteemoihin erikoistuneita asiantuntijoita sekä sosiaali- ja terveydenhuollon, kasvatusalan tai kirkon piirissä toimivia ammattilaisia ja tutkijoita, jotka ovat perehtyneet myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöteemoihin.

Tutkimus on osa väitöskirjaa, joka tarkastelee sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten vanhemmuuden diskursiivista rakentumista erityisesti suhteessa perhepalveluihin ja muihin yhteiskunnan instituutioihin. Alun perin tarkoituksemme oli analysoida vain sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhempien kohtaamista käsitteleviä tekstikohtia, mutta koska aihetta käsiteltiin teksteissä niukasti, laajensimme tarkastelumme myös sellaisiin teksteihin ja kohtiin, joissa käsitellään kaikkia sateenkaariperheitä tai heidän kohtaamistaan. Rajasimme tarkastelun ulkopuolelle tekstikohdat, jotka käsittelevät vain seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten vanhemmuutta siten, ettei kirjoittaja tuo esiin ajatusta, että vanhemmat voisivat kuulua myös sukupuolivähemmistöihin. Tämä rajaus on sikäli keinotekoinen, että monet

sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vanhemmat kuuluvat myös seksuaalivähemmistöön.

Muodostaaksemme tarkemman kokonaiskuvan professionaalisten suhteiden rakentumisesta teksteissä tarkastelimme myös tekstikohtia, joissa ammattilaisia ohjeistetaan ylipäättään kohtaamaan seksuaalisuuden ja sukupuolen monimuotoisuutta, eikä kohdattavan asiakkaan taustoja, kuten perheellisyyttä, määritellä tarkemmin. Tulosluvuissa termi ”asiakas” viittaa tällaiseen sateenkaariasiakkaaseen, joka voi siis olla perheellinen tai perheetön. Lasten, nuorten ja ikääntyneiden parissa tehtävää työtä sekä yksilötyöskentelyn yksityiskohtia, kuten sukupuoli-identiteetin tai yksilön kokeman vähemmistöstressin käsittelyä, koskevat ohjeistukset rajasimme artikkelin kysymyksenasettelun vuoksi analyysin ulkopuolelle.

#### *Kategoria-analyysin soveltaminen ja analyysin kulku*

Tekstien analyysi eteni seuraavien, osin toisiinsa limittyvien vaiheiden kautta. Ensimmäisessä vaiheessa ensimmäinen kirjoittaja kävi aineiston läpi systemaattisen lähiluvun avulla ja merkitsi kaikki tekstikohdat, joissa kirjoittajat tekivät edellä kuvatun rajauksen mukaisia tulkintoja ammattilaisista, sateenkaariperheiden vanhemmista tai vähemmistöasiakkaista ylipäänsä sekä ammattilaisten ja vähemmistöasiakkaiden välisistä suhteista. Toisessa vaiheessa hän eritteli tarkemmin, miten ammattilaisista, vanhemmista ja asiakkaista puhuttiin. Tässä vaiheessa huomio kiinnittyi siihen, millaisia erilaisia kategoriasidonnaisia määreitä ammattilaisiin, vanhempiin ja asiakkaisiin liitettiin. Koska

henkilöihin liitetyt määreet vihjaavat jäsenkategorioista (Juhila ym. 2012b), kolmannessa vaiheessa ensimmäinen kirjoittaja tunnisti ja nimesi erilaisia ammattilaisen, vanhemman ja asiakkaan jäsenkategorioita, joita tekstit otivat käyttöön. Tietyt ammattilaisten ja vanhempien tai asiakkaiden kategoriat rakentuivat yhdessä, jolloin ensimmäinen kirjoittaja tunnisti ne kategoriapareiksi (Sacks 1989; Nikander 2010).

Jäsenkategorioiden ja kategoriaparien tunnistamisen jälkeen ensimmäinen kirjoittaja eritteli, mitä kategorisoineilla tehtiin eli millaisia institutionaalisen työn tarkoituksia ja keinoja ne palvelivat. Hän kiinnitti erityistä huomiota kategoriasidonnaisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin ja niistä poikkeamiin, sillä erityisesti ne kantavat vahvoja moraalisia odotuksia ja oletuksia (Juhila ym. 2012b). Tämän perusteella teimme analyysin viimeisessä vaiheessa tulkintoja kategorisoinnin seurauksista eli siitä, millaisia ammattilaisen, sateenkaariperheen vanhemman tai vähemmistöasiakkaan toimintaa sekä ammattilaisen ja vähemmistöasiakkaan välistä professionaalista suhdetta koskevia moraalisia järjestyksiä kategorisoinnit rakensivat. Tulkitsimme myös, millaisia kyseisiin moraalisiin järjestyksiin kytkeytyviä emootioita kategorisoinneilla pyrittiin herättämään tai säätelemään osana institutionaalista työtä. Tässä vaiheessa tarkensimme joitain alun perin tehtyjä tulkintoja ja jäsenkategorioiden nimeämiä.

Analyysin perusteella tunnistimme kolme ammattilaisen jäsenkategoriaa: *puutteellinen ammattilainen*, *ymmärretty ammattilainen* ja *taitava ammattilainen*. Puutteellisen ammattilaisen katego-

riapareiksi rakentuivat *haavoittuvan vanhemman ja asiakkaan* sekä *tavallisen ja vahvan vanhemman* jäsenkategoriat, ymmärretyn ammattilaisen kategoriapareiksi *ymmärtävä* ja *vaivaton asiakas* ja taitavan ammattilaisen pariksi *autettu asiakas*. Lisäksi tunnistimme kolme kategorisoinnin funktiota eli institutionaalisen työn keinoja: 1) ammattilaisten puutteiden osoittaminen ja moraalisten asemien tuottaminen, 2) ymmärryksen tarjoaminen ammattilaisille ja 3) ammattilaisten edistyksen osoittaminen. Koska tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää, millaista diskursiivista institutionaalista työtä opastavissa teksteissä tehdään ammattilaisiin vaikuttamiseksi, esittelemme seuraavaksi analyysin tulokset näiden kolmen keinon mukaisesti.

## TULOKSET

### *Ammattilaisten puutteiden osoittaminen ja moraalisten asemien tuottaminen*

Ensimmäisessä institutionaalisen työn keinossa opastavat tekstit käyttävät *puutteellisen ammattilaisen*, *haavoittuvan vanhemman tai asiakkaan* sekä *tavallisen tai vahvan vanhemman* kategorioita. Nämä kategorisoinnit luovat moraalista asetelmaa, jossa ammattilaiset näyttävät syyllisinä ja asiakkaat hyveellisinä. Puutteellisen ammattilaisen kategoria rakentuu ammattilaisen toiminnan mahdollisia tai havaittuja ongelmia koskevissa kuvauksissa sekä ohjeistuksissa, joissa lukijoita kehoitetaan välttämään tiettyjä toiminta- ja ajatusmalleja. Puutteellisen ammattilaisen määreiksi liitetään ennakkoluuloisuus, asiattomuus, epäluotettavuus, vallan väärinkäyttö ja monimuotoisuuden patologisointi sekä



epäkunnioittavuus, loukkaavuus ja syrjisyys, kuten seuraavassa:

Epäkunnioittava ja loukkaava käytös jättää jälkensä kaikkiin. Huonot palvelukokemukset, syrjintä ja syrjinnän pelko ovat tekijöitä, joiden vuoksi sateenkaariperheen vanhempi saattaa välttää palveluita tai viivyttää niiden hakemista. (Moring & Kerppola-Pesu 2017, 224.)

Puutteellinen ammattilainen kohtelee sateenkaariperheitä muita alempiarvoisina, ohittaa ja poissulkee sateenkaariperheiden perheenjäseniä sekä kieltää tai vähättelee asiakkaiden identiteettejä. Puutteellisen ammattilaisen kategoria luo samalla kuvaa sen kääntöpuolesta eli ihanteellisesta ammattilaisesta, joka kunnioittaa vähemmistöön kuuluvaa asiakastaan sekä kaikkia tämän perheenjäseniä ja perheen itsemäärittelyä yhdenvertaisen ihmisyyden ja ihmisarvon nimissä (Karjalainen ym. 2006).

Tekstien puutteellinen ammattilainen käyttää loukkaavia termejä, tekee virheellisiä oletuksia asiakkaistaan ja heidän ongelmistaan sekä yleistää käsityksensä koskemaan kaikkia vähemmistöihin kuuluvia. Tämän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan tiedon puutteen esitetään heikentävän palvelun laatua, jolloin tietämys kyseisiin vähemmistöihin kuuluvista asiakkaista ja heidän tarpeistaan rakentuu ammattilaisen episteemiseksi velvollisuudeksi. Tämä ilmenee teksteissä esimerkiksi kirjoittajien paheksuessa mahdollisuutta, että asiakas opettaisi ammattilaista:

Valmentajan vastuulla on hankkia ennakkoon riittävästi tietoa ja neuvoja, jotta valmiudet kohdata monimuotoisia perheitä ovat riittävät, eikä sijaisvan-

hemmuutta harkitseva sateenkaariperhe joudu perehdyttäjän rooliin ja vastuuseen ammatillisen osaamisen lisäämistä. (Puustinen 2020, 2.)

Tekstit rakentavat myös ammattilaisen ja asiakkaan kohtaamisiin liittyviä emotionaalisia normeja, eli ihanteita, jotka koskevat sitä, millaiset tunteet ovat kohtaamisissa toivottuja ja millaisia taas tulisi välttää. Puutteellisen ammattilaisen ilmaisemat epämuukavuus ja epävarmuus sateenkaariasiakkaita kohtaessa esitetään kohtaamista häiritseviksi tekijöiksi. Häiritseväksi nähdään myös se, että tietyt asiakkaan kannalta tärkeät teemat jäisivät käsittelemättä ammattilaisen epävarmuuden vuoksi. Ammattilaisia velvoitetaan säätelemään tunnetilojaan ja vähentämään epävarmuuttaan hankkimalla riittävästi tietoja ja taitoja.

Esitettyjä ohjeistuksia perustellaan toistuvasti syrjinnän kieltävillä laeilla, säännöillä ja ohjeistuksilla, kuten yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaille. Seuraavassa näytteessä kirjoittaja määrittää ammattieettisiin periaatteisiin vedoten norminvastaiseksi tilanteen, jossa ammattilainen perustelee ulossulkevaa kielenkäyttöään mahdollomuudella huomioida kaikkia ihmisryhmiä:

Jotkut – – perustelevat ulossulkevaa – – kielenkäyttöään esimerkiksi sillä, ettei nykyään enää saa sanoa mitään, koska joku kuitenkin loukkaantuu. Tämänkaltaiset perusteet eivät luonnollisesti sovi psykologityön perustaksi, koska ne rikkovat ammattieettisiä periaatteita, joiden lähtökohtana on muun muassa yksilön kunnioittaminen, yksilöllisten erojen huomioiminen, omien rajoitusten tiedostaminen ja jatkuva ammatilli-

nen kehittyminen erityisesti vaikeiden asioiden äärellä. (Blomqvist ym. 2020, 14–15.)

Puutteellinen ammattilainen rakentuu toimijaksi, jonka ohjaamiseksi tarvitaan pakotteita. Niitä ovat lakien ja säännösten lisäksi tekstien toistuvasti esittämät syrjivää käytöstä koskevat kiellot. Yksittäistapauksissa pakotteisiin vedotaan myös asiakkaiden nimissä: heidän esitetään voivan vaatia oikeuksiaan noudattaviksi tai saattavan huomauttaa ammattilaisen käyttämästä termistöstä ja menetelmistä. Instituutioiden puutteita kuvataan teksteissä enimmäkseen yleistasolla, kuten tutkimushavaintoina, tai puutteellisiksi kategorisoidaan ”jotkut” ammattilaiset (Blomqvist ym. 2020, 14–15). Tällöin kaikki ammattilaiset tai lukija-ammattilaiset eivät määrity professionaalisten suhteiden moraalisten järjestysten rikkojiksi. Yksittäistapauksissa lukija kuitenkin oletetaan tiedoiltaan tai taidoiltaan vajavaiseksi suuntaamalla ohjeistus sinä-muodossa juuri hänelle. Esimerkiksi Kurri (2011, 221) kehottaa: ”Ymmärrä, että vanhemmuus ei ole sukupuolisidonnaista.”

Puutteellisen ammattilaisen kategoriapariksi rakentuu vanhempi tai muu asiakas, jota ammattilainen ja muut yhteiskunnan toimijat sekä yhteiskunnalliset asenteet ja rakenteet haavoittavat. Yhtäältä teksteissä käsitellään palveluja, jolloin vanhempien ja muiden vähemmistöasiakkaiden keskeisiksi kategoriasidonnaisiksi piirteiksi määrittyvät syrjinnän pelko, varovaisuus ja palvelujen käyttämättä jättäminen (Moring & Kerppola-Pesu 2017, 224). Toisaalta luodaan kuvaa sateenkaariperheistä osana yhteiskuntaa. Tällöin vanhempiin liitetään vähemmistöstressin ja heikon

hyvinvoinnin määreitä. Kirjoittajat nimeävät vanhempien haavoittumisen syiksi erityisesti yksilöiden ja instituutioiden harjoittaman syrjinnän ja sen läheissuhteille aiheuttamat vaikeudet sekä lainsäädännön puutteet. Toisaalta haavoittuvuuden aiheuttajiksi määrittellään myös perheen sisäiset ongelmat. Tällaisiksi ongelmiksi nimetään esimerkiksi vanhempien vaikeus jakaa kodin vastuualueita tai vanhemman transsukupuolisuuden ilmitulon aiheuttama kriisi perheessä ja lähipiirissä. Teksteissä esitetään, että edellä mainittu perheen kriisi ja tekstien kirjoittamisen aikaan voimassa ollut ”translaki”<sup>2</sup> (Laki transsukupuolisen sukupuolen vahvistamisesta 563/2002) ovat keskeisimpiä nimenomaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvia vanhempia haavoittavia tekijöitä.

Paitsi haavoittuviksi vanhemmat kategorisoidaan myös *tavallisiksi*: Vaikka sateenkaariperheet esitetään keskenään erilaisiksi perheiksi, joilla tosin on jättäviä erityispiirteitä, määrittyvät sateenkaariperheen jäsenten hyvinvointi ja perheisiin kuuluvien lasten kehitys samankaltaisiksi kuin muissa perheissä. Myös perheiden arki ja perhe-elämän ongelmat esitetään tavanomaisiksi, kuten seuraavassa:

Sateenkaariperheiden elämä ei lopultakaan poikkea tavanomaisesta perhe-elämästä juuri miltaan osin. Perheissä eletään varsin samanlaista arkea, koetaan samoja iloja ja ratkotaan samanlaisia ongelmia kuin missä tahansa muissakin perheissä. (Kylmä ym. 2021, 123.)

Sateenkaariperheet luonnollistetaan teksteissä esittämällä ne aina olemassa olleiksi sekä lukumääräisesti yleisiksi ja yleistyviksi. Sateenkaariperheeseen

kuuluminen määritetään ulkoisesti huomaamattomaksi ja seksuaalisuuden ja sukupuolen monimuotoisuus asiaksi, joka voi koskettaa ketä tahansa joko omakohtaisesti tai välillisesti. Tietämys aihepiiristä nähdäänkin tärkeäksi jokaiselle ammattilaiselle, esimerkiksi seuraavasti: ”*Sisällyttävä puhe ja avoimet kysymykset ovat tärkeitä kaikissa asiakastapaamisissa – –.*” (Perhesuhdekeskus päiväämätön).

Toisinaan vanhemmat kategorisoidaan myös *vahvoiksi*, monessa suhteessa jopa muiden perheiden vanhempia paremmiksi. Tällöin heidät esitetään toivotujen ja suunniteltujen, keskimääräistä paremmin voivien lasten vanhemmiksi, jotka panostavat lastensa kasvatukseen ja etsivät ja löytävät ratkaisuja perheensä haasteisiin esimerkiksi muodostamalla valittuja perheitä tai opastamalla lapsiaan suhtautumaan kiusaamiseen. Sateenkaariperheiden arki esitetään tasa-arvoiseksi, ja toisinaan sateenkaari-perheeseen kuuluminen tulkitaan myös voimavaraksi.

Kun teksteissä kuvataan nimenomaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten vanhemmuutta, vanhemmuuteen ei liitetä yhtä vahvasti tavallisuuden ja vahvuuden merkityksiä, vaan sen keskeiseksi piirteeksi määritetty mahdollinen transsukupuolisuuden ilmitulon aiheuttama kriisi. Kriisin merkitystä kuitenkin suhteellistetaan mieltämällä se samanlaiseksi kuin muutkin perhekriisit. Kriisin jälkeen perheen olosuhteiden kuvataan palautuvan usein ennalleen tai paremmiksi. Pitkään lähipiirin tiedossa ollut vanhemman transtausta kuvataan neutraaliksi asiaksi, ja teksteissä on myös yksittäisiä mainintoja, joissa kirjoittaja esittää normeista

poikkeavan sukupuoli-ilmaisun parisuhdetta tukevaksi seikaksi.

Tekstien puutteelliset ammattilaiset rikkovat professionaalisten suhteiden normeja ja määrittyvät siten moraalisesti poikkeaviksi. Vanhemmat ja muut asiakkaat puolestaan kategorisoidaan hyveellisiksi ja norminmukaisiksi toimijoiksi, joiden elämää yhteiskunnan asenteet ja rakenteet hankaloittavat. Näin tekstit rakentavat professionaalisten suhteiden osapuolten moraaliset asemat ja korjausta vaativan ongelmatilanteen. Samalla tekstit pyrkivät herättämään häpeää lukija-ammattilaisessa: kun syrjivät institutionaaliset käytännöt ja epätasa-arvoiset olosuhteet tuomietaan yleisellä tasolla, luodaan samalla uhka tekstiä lukevan ammattilaisen sosiaaliselle asemalle, jos hän ei toimi tai muuta toimintaansa vaaditulla tavalla (vrt. Creed ym. 2014). Myös haavoittuvan asiakkaan kategorisointi on tulkittavissa emootiotyöksi, sillä asiakkaan määrittäminen monin tavoin kärsiväksi on omiaan herättämään lukijassa myötätuntoa ja muutoshalua.

#### *Ymmärryksen tarjoaminen ammattilaisille*

Toinen opastavissa teksteissä ilmenevä institutionaalisen työn keino on perheammattilaisen kategorisoiminen ymmärrettyksi. *Ymmärretty ammattilainen* määritetään hyväntahtoiseksi ja hänen puutteitaan oikeutetaan. Eksistentiaalisen tason eli ihmisyyden kunnioittamisen ja arvostamisen normien vastaiset kielteiset ennakkoluulot tai asenteet, joita ammattilainen mahdollisesti ilmentää toiminnassaan, tehdään toistuvasti ymmärrettäväksi kulttuuri-silla ajatusrakenteilla, jotka ammattilaiset ovat muiden tavoin omaksuneet

tiedostamattaan. Näin ammattilaisen moraalista vastuuta kevennetään. Hänen velvollisuudekseen määritetään kuitenkin ennakkoluulojensa tunnistaminen ja ennakkoluulottomamman suhtautumistavan omaksuminen.

Vaikka tekstit asettavat seksuaalisuuden ja sukupuolen monimuotoisuuden aihepiirien tuntemisen ammattilaisen velvollisuudeksi, ne myös määrittelevät ammattilaisten puutteellisen tietämyksen näistä aiheista ymmärrettäväksi ja siten moraalisesti hyväksyttävämmäksi. Aihepiirit määrittyvät ammattilaisille oudoiksi ja vieraiksi ja siten vaikeiksi hallita, ja tekstit kuvaavat ammattilaisten saaneen peruskoulutuksessaan liian vähän tietoa niistä. Aihepiireihin liittyvä termistö esitetään runsaaksi, uudeksi ja nopeasti muuttuvaksi.

Teksteissä normalisoidaan myös ajatus, että työskentely tuntemattoman aiheen parissa herättää ammattilaisissa esimerkiksi epävarmuutta ja hämmennystä:

Uudessa tilanteessa rautaisimmankin ammattilaisen on mahdollista mennä niin hämilleen, että ammattitaito tuntuu katoavan. (Sateenkaariperheet ry 2021, 6.)

Ammattilaisella voi olla ohut käsitys monenlaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perhemalleista. Erilaisuuden kohtaaminen voi aiheuttaa ammattilaiselle epävarmuutta tai pelkoa. (Klen & Marttila-Ojala 2017, 85.)

Ymmärretty ammattilainen määrittyy toimijaksi, joka tunnistaa tietonsa puutteellisiksi ja kokee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät aiheet niin tärkeiksi ja herkiksi, ettei virhei-

den tekemisen pelossa uskalla lähestyä niitä. Tekstit määrittävät virheet yleisinhimillisiksi ja siten ammattilaisellekin sallituiksi. Esimerkiksi seuraavassa näytteessä normalisoidaan virheistä seuraavat harmin ja häpeän tunteet, mutta samalla tuomitaan vaikeiden aiheiden välttely virheiden pelossa:

Jokaiselle meistä sattuu virheitä. Asiakastilanteessa suusta päästetyt tahattomat sammakot jäävät usein harmittamaan pitkäksi aikaa ja saattavat haitata tulevia vastaavia asiakastilanteita. – – Mokaamista pelätään, ja pahimmillaan tämä pelko saattaa haitata asiakkaan kohtaamista ja estää tuen saamista kohdassa, joka olisi asiakkaalle tärkeä. (Monimuotoiset perheet -verkosto 2016, 8.)

Kaikkiaan seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin liittyvien teemojen parissa työskenteleminen näyttäytyy vaativana, ”rohkeutta” ja ”uskaltamista” edellyttävänä tehtävänä. Kun nämä teemat määritellään vaikeiksi ja vieraiksi, outouden merkitys tulee liitettyksi myös vähemmistöasiakkaisiin. Yhdessä tekstissä kirjoittaja esittää asiakasperheet eksplisiittisesti perheiksi, jotka ymmärtävät erityisyytään ja ammattilaisen kokemattomuutta: ”*Perheillä on suuri ymmärrys sitä kohtaan, että he saattavat olla ensimmäinen sateenkaariperhe, jonka ammattilainen kohtaa.*” (Sateenkaariperheet ry 2021, 4). Osoittaessaan ymmärrystä ammattilaisille tekstit luovat samalla oletusta, että myös asiakkaat suhtautuisivat ammattilaisiin ymmärtävästi. Tällöin rakentuu *ymmärtävän asiakkaan* kategoria. Kun tekstit nostavat esiin mahdollisuuden, että asiakas vastustaisi ammattilaista esimerkiksi suutumalla, käyttäytymisen syyksi esitetään lähes aina asiakkaan haavoittuvuus:

pelko, turvattomuus tai luottamuksen puute saa asiakkaan tekemään hyvän-  
tahtoisistakin ammattilaisista virheellisiä  
oletuksia ja tuomitsemaan heidät koh-  
tuuttomasti. Seuraavassa näytteessä kir-  
joittaja tuo esiin mahdollisuuden, että  
asiakas voisi olla vaativa ja kriittinen.  
Kirjoittaja selittää asiakkaan poikkeaa-  
vaa käyttäytymistä vähemmistöstressistä  
ja aiemmista huonoista kokemuksista  
johtuvalla ”herkistymisellä”, joka voi  
johtaa ammattilaisen ennakkoluulojen  
”havaitsemisen” lisäksi niiden ”tulkit-  
semiseen”:

Vähemmistöstressin vuoksi sateenkaari-  
ihmiset voivat olla erityisen tarkkoja  
siitä, kuinka heidät kohdataan. Jos ih-  
misellä on paljon huonoja kokemuksia  
tilanteista, joissa hän on hakenut apua,  
hän saattaa olla herkistynyt havaitse-  
maan tai tulkitsemaan työntekijän asen-  
teita ja ennakkoluuloja. (Väisänen 2021,  
224.)

Opastavat tekstit neuvottelevat myös  
siitä, kuinka suurta muutosta ammat-  
tilaisilta lopulta vaaditaan. Ne ottavat  
kantaan siihen, kuinka paljon ja mil-  
laista tietoa ammattilaisilla tulisi olla  
sateenkaariiperheistä ja -asiakkaista.  
Tekstit asettavat yleisemmät ennak-  
koluulottoman kohtaamisen taidot  
olennaisemmiksi kuin erityisen asian-  
tuntemuksen, kuten seuraavissa näyt-  
teissä. Kivelä (2018, 127) kuvaa näiden  
taitojen kuuluvan jo lähtökohtaisesti  
ammattilaisten perustaitoihin. Tässä  
yhteydessä sateenkaariasiakas rakentuu  
erityispiirteistään huolimatta monelta  
osin muiden asiakkaiden kaltaiseksi ja  
siten ammattilaiselle *vaiivattomaksi*:

Sateenkaari-ihmisten sensitiivinen  
kohtaaminen palveluissa ei vaadi aiheen

ja käsitteiden tuntemista läpikotaisin.  
Tärkeämpää on ammattilaisen kyky ir-  
rottautua omista ennakkokäsityksistä ja  
valmius kuulla asiakasta. (Terveyden ja  
hyvinvoinnin laitos 2022.)

[M]eillä kaikilla on jo tärkeimmät eväät  
toisen turvalliseen ja sensitiiviseen koh-  
taamiseen. Pohjimmiltaan kyse on aina  
lähimmäisenrakkaudesta ja toisen kun-  
nioittavasta kohtaamisesta. (Kivelä 2018,  
127.)

Tekstit neuvottelevat muutoksen työ-  
läyteen liittyvistä kysymyksistä myös  
kannustaessaan ammattilaista edistä-  
mään yhdenvertaisuutta pieniksi ja  
helpoiksi nimetyin toimin, esimerkiksi  
seuraavasti: *”Päiväkodin lapselta voi ky-  
syä ”vanhemmista” ilman erittelyä isä-  
tä ja äidistä. Pieniä tekoja, jolla on suuri  
merkitys.”* (Nerjanto 2020). Lisäksi kir-  
joittajat käyvät neuvottelua siitä, mitä  
tarjotut lähestymistavat ja käytännöt  
vakiintuessaan merkitsivät. He enna-  
koivat vaatimustensa herättämiä vasta-  
argumentteja ja rauhoittelevat mah-  
dollisia huolia: vaikka ammattilaisten  
toiminta vaatii hienosäätöä, *”[o]masta  
arvomaailmastaan ei kenenkään tarvitse  
luopua”* (Vilkka 2010, 159).

Tulkitsemme, että ymmärryksen tar-  
joaminen ammattilaisille on institutio-  
naalisen työn keino, jonka tavoitteena  
on yhtäältä ammattilaisen häpeän lie-  
ventäminen. Vaikka häpeä voikin kan-  
nustaa toimiin olosuhteiden korjaami-  
seksi, liiallisena se voi saada syylliseksi  
kategorisoidun osapuolen kieltämään  
toimintansa ongelmallisuuden suoja-  
takseen käsitystään itsestään ja muista  
ryhmänsä jäsenistä hyveellisinä toimi-  
joina (vrt. Nadler & Shnabel 2015).  
Nadleria ja Shnabelia (2015) mukaillen

katsommeekin, että tekstien kirjoittajien viestimä ymmärrys normeja rikkonutta ammattilaista kohtaan ehkäisee tätä vastareaktiota. Toisaalta tällä institutionaalisen työn keinolla pyritään helpottamaan tarjottujen toimintatapojen omaksumisen aloittamista sallimalla erehdykset sekä määrittämällä vaadittu muutos ja sen edellyttämä tietotaito ja ponnistelu kohtuullisiksi.

### *Ammattilaisten edistyksen kuvaaminen*

Kolmas opastavissa teksteissä ilmenevä institutionaalisen työn keino on perheammattilaisten työn tärkeyden sekä heidän ammattitaitonsa ja potentiaalinsa korostaminen kategorisoimalla ammattilaiset *taitaviksi*. Taitavat ammattilaiset tulkitaan toimijoiksi, jotka osaavat kohdata ja auttaa myös sateenkaari-perheitä: ”[T]utkimustulosten mukaan eri-ikäiset sateenkaari-ihmiset kohdataan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa pääasiallisesti hyvin.” (Aarnio ym. 2021, 252). Tekstit tulkitsevat ammattilaisten voivan tukea vähemmistöasiakkaita myös heille erityisissä kysymyksissä, esimerkiksi auttamalla heitä työstämään vähemmistöstressin vaikutuksia läheissuhteisiinsa tai pohtimaan vanhemman rooliaan sateenkaariperheessä. Taitava ammattilainen määrittäytykin ammattilaisuutta koskevien normien mukaiseksi toimijaksi.

Taitavan ammattilaisen kategoriaa rakentavat myös tietoa välittävät ja toimintaa suuntaavat ohjeistukset, jotka eivät määrää tai suostuttele, sekä käskyt, jotka kehottavat ammattilaista käyttämään olemassa olevia taitojaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tällöin kirjoittajat asettavat ammattilaisen yhteistyökumppanikseen: ”*Viesti kun-*

*nioitusta ja arvostusta ääneen, kaikkien kuullen.*” (Karvinen & Venesmäki 2019, 21) tai ”*Puutu syrjintään ja epäasialliseen käytökseen.*” (Puustinen 2020, 3).

Tekstit rakentavat myös tulkintaa, jonka mukaan ammattilaisen taitavuudesta ja taitojen opettelemisesta voi seurata hyvää tulevaisuudessa: tarjotut toimintatavat määritetään sekä ammattilaisten työskentelyä helpottaviksi että kaikkia asiakkaita ja koko yhteiskuntaa hyödyttäviksi. Seuraavassa aineisto-otteessa esitetään, että perheiden monimuotoisuuteen liittyvä asiantuntemus johtaa luottamuksen vahvistumiseen ja parempaan tiedonkulkuun ammattilaisten ja perheiden välillä:

Perheiden monimuotoisuuden tiedostaminen ja näkyväksi tekeminen luovat luottamusta perheiden ja ammattilaisten välille. Vanhempien on helpompi kertoa mahdollisista haasteista, jos omaa perhetilannetta ei tarvitse selitellä tai peitellä. (Monimuotoiset perheet -verkosto 2020, 6.)

Taitavan ammattilaisen pariin rakentuu *autettu asiakas*, joka on kiitollinen saamastaan kohtelusta. Paikoin teksteissä korostetaan taitavaksi tulkitun ammattilaisen mahdollisuutta tarjota asiakkaalle korjaavia kokemuksia, kuten seuraavassa näytteessä:

Ammattilainen voi olla se henkilö, joka kohtaamisellaan antaa sateenkaari-ihmiselle ainutkertaisen kokemuksen nähdyksi ja arvostetuksi tulemisesta. (Metsäpuu & Väisänen 2021.)

Taitavat ammattilaiset määrittellään myös laajemmin yhteiskunnallisesti tärkeän työn tekijöiksi, joilla on huomatta-

vaa vaikutusvaltaa yhteiskunnan yhdenvertaisuuskehitykseen tai päiväkodissa työskennellessään esimerkiksi lapsen itseluottamuksen kehitykseen: ”*Psyko-logit ovat sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien normien purkamisessa erityisase-massa.*” (Blomqvist ym. 2020, 16) ja ”*[P]äiväkodilla on valtava merkitys itseluot-tamuksen rakentamisessa ja oman perheen arvostamisessa.*” (Nousiainen 2020, 96).

Kuvaamalla ammattilaisten edistystä ja heidän työnsä tärkeyttä kirjoittajat asetta- vat ammatilliset osaksi kehittyvää joukkoa, jonka jäsenistä monet ovat jo suureksi avuksi myös vähemmistöasi- akkailleen ja koko yhteiskunnalle. Tul- kitsemme, että edistyksen kuvaaminen on institutionaalisen työn keino, jonka tavoitteena on herättää ammatillisissa ammattiyhdistyksissä ja kuulumisen tun- netta omaan ammatilliseen yhteisöön. Näiden tunteiden viriämisen on näh- ty lisäävän todennäköisyyttä, että luki- ja suhtautuu asetettuihin tavoitteisiin myönteisesti (Moisander ym. 2016). Määrittämällä monimuotoisuutta kos- keva tieto hyödylliseksi ammatillaisia myös kannustetaan kehittymään pa- remmiksi työssään.

## POHDINTA

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet, kuinka asiantuntijat tekevät perheam- matillisille suunnatuissa, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaami- seen opastavissa teksteissä institutio- naalista työtä instituutioiden toiminnan muuttamiseksi yhdenvertaisemmaksi. Olemme eritelleet, millaisten ammatti- laisten, vanhempien ja asiakkaiden luokittelujen avulla institutionaalista työtä tehdään sekä millaisia ammattilaisten

ja asiakkaiden välisiä suhteita koskevia moraalisia järjestyksiä eli käsityksiä oi- kean- ja vääränlaisesta ammatillisuu- desta ja asiakkuudesta tekstit rakentavat.

Tulostemme mukaan tekstit tekevät institutionaalista työtä perhepalvelujen yhdenvertaisuuden edistämiseksi kol- mella tavalla. Ensinnäkin ne pyrkivät osoittamaan nykyisten institutionaalisten käytäntöjen puutteet ja herättämään ammatillisissa häpeää kategorisoimalla perheammattilaiset puutteelliseksi. Sa- teenkaariperheiden vanhemmat taas esitetään hyveellisinä toimijoina kate- gorisoimalla heidät tavallisiksi tai vah- voiksi sekä muiden vähemmistöasiak- kaiden tavoin haavoittuviksi.

Toiseksi tekstit kategorisoivat ammatti- laiset puutteineen ja vaikeuksineen ym- märretyiksi ja asiakkaat ymmärtäviksi, minkä tarkoituksena voi nähdä olevan perheammattilaisten mahdollisen häpe- än tunteen lievittäminen. Tekstit myös pyrkivät kannustamaan muutokseen kategorisoimalla vähemmistöasiakkaat vaivattomiksi ja esittämällä suotuisina pidettyjen kohtaamisten kannalta riit- tävät muutokset suhteellisen helpoiksi toteuttaa. Kolmannen tekstien käyttä- män institutionaalisen työn keinon ta- voitteena on herättää perheammattilai- sissa ammattiyhdistyksissä ja kannustaa heitä noudattamaan tekstien rakentamia nor- meja. Tähän pyritään kategorisoimalla taitava ammattilainen tärkeäksi osaksi yhteiskuntaa, korostamalla ammatti- laisten edistystä seksuaali- ja sukupu- olivähemmistöihin liittyvässä tiedossa ja määrittelemällä institutionaalisen muu- toksen seuraukset hyödyllisiksi kaikille osapuolille. Asiakkaat puolestaan kate- gorisoidaan autetuiksi.



Puutteellisen ja taitavan ammattilaisen kategoriat rakentavat professionaalisia suhteita koskevia moraalisia järjestyksiä, joiden mukaan ammattilaisen tulee kunnioittaa asiakasta, tietää myös vähemmistöteemoista, noudattaa itseään koskevia lakeja, sääntöjä ja ohjeistuksia sekä hallita tunteensa niin, etteivät ne häiritse asiakkaan ja ammattilaisen kohtaamisia. Tekstit siis ylläpitävät valitsevia professionaalisten suhteiden moraalisia järjestyksiä (vrt. Gerlander & Iotalus 2010).

Ymmärretyn ammattilaisen kategorisoinnin avulla neuvotellaan edellä kuvatuista moraalisisista järjestyksistä: ammattilainen määritetään inhimilliseksi toimijaksi, jolla on ilman omaa syytään vaikeuksia toimia ihanteellisesti vähemmistöön kuuluvan asiakkaan kanssa. Ammattilaisen velvollisuutena on omaksua syrjimätön asenne, mutta syrjivät käytännöt tulkitaan suurelta osin tahattomiksi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan erityistiedon ja -termistön hallitseminen ei näyttäyty ammattilaisille välttämättömänä, ja virheet ja voimakkaat emootiot uudessa tilanteessa sallitaan yleisinhimillisinä myös heille. Samalla asiakkaille rakentuu velvollisuus ymmärtää ammattilaisen puutteita.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallinen asema selittänee, miksi ymmärryksen tarjoamista käytetään tarkastelemisemme opastavissa teksteissä keskeisenä institutionaalisen työn keinona. Eri ammattikuntien edustajat ovat historian kuluessa syrjineet vähemmistöjä, joten on mahdollista, että kritiikki herättäisi lukija-ammattilaisessa voimakasta häpeää ja täten

torjuntaa (Nadler & Shnabel 2015). Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvän patologisoinnin ja kriminalisoinnin historia (esim. Juvonen 2002) on omiaan luomaan myös tarpeen ymmärtää ammattilaisessa mahdollisesti heräviä voimakkaita emootioita. Nykypäivänäkin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat yhteiskunnassa monin tavoin toiseutettuja (esim. Moring 2013; Alasuutari 2020; Heimonen & Harju 2022), jolloin myös näihin vähemmistöihin liittyvä tieto ja termistö ovat suhteellisen marginaalisessa asemassa. Tämä saattaa vaikeuttaa niiden saattamista osaksi ammattiosaamisen kaanonina.

Nähdäksemme ymmärtämisen tarjoaminen on kuitenkin keino, jolla on myös institutionaalista työtä haittaavia seurauksia. Yhtäältä tekstit vahvistavat käsitystä seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvista ihmisistä ”toisina” toistamalla ajatusta, että heidän edustamansa ”erilaisuuden” kohtaaminen on vaikeaa ja tunteita herättävää. Toisaalta tekstit liittävät asiakkaisiin myös päinvastaisia tavallisuuden merkityksiä, joilla erilaisuutta normalisoidaan.

Esittäessään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ammattilaisille vieraina tekstit myös määrittävät ammattilaiset enemmistön edustajiksi ja uusintavat näin käsitystä ammattilaisuudesta enemmistöön kuuluvien ominaisuutena (esim. Bizzeth & Beagan 2023; Söderström 2024). Tätä käsitystä tukee se, että tekstit määrittävät vähemmistöihin kuuluvat syrjityiksi ja siten marginaalisissa asemassa oleviksi toimijoiksi. Kokonaiskuvaa ei riitä horjuttamaan, että tekstit tuovat yksittäisissä maininnoissa esiin myös mahdollisuuden, että



ammattilainen kuuluisi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Tällöinkin vähemmistöön kuuluva ammattilainen sitä paitsi kuvautuu usein lukija-ammattilaisen sijaan työtoverina, ”toisena”, johon liitetään keskeisesti syrjityksi tulemisen mahdollisuus.

Ymmärryksen tarjoamisen keinoa käyttäessään tekstit myös luovat vaikutelmaa, että tahallinen syrjintä ja tietoiset syrjivät asenteet ovat palveluissa suhteellisen harvinaisia. Tämän tulkinnan mukaisesti ne vaikuttavat vihjaavan, että asiakkaan ammattilaista kohtaan ilmaisema suuttumus ja vastarinta rikkoo professionaalisen suhteen moraalista järjestystä ja on mahdollisesti perusteetonta. Tekstien voikin nähdä osittain ylläpitävän käsityksiä, jotka vaikeuttavat tahallisen syrjinnän tunnistamista ja siihen puuttumista. Lisäksi, kun teksteissä pyritään lisäämään sateenkaariperheiden yhteiskunnallista arvostusta määrittämällä sateenkaariperheet ja erityisesti niissä elävät lapset hyvinvoiviksi ja onnellisiksi (vrt. Moring 2013, ”kunniallisuuden politiikka”), moraalisuuden ja hyvinvoinnin merkiksi tulkitaan usein sateenkaariperheiden samankaltaisuus muiden perheiden kanssa. Tällöin nämä muut (seksuaali- ja sukupuolienemistöihin kuuluvien vanhempien) perheet käytäntöineen näyttäytyvät esimerkillisinä, minkä voi nähdä vahvistavan valitsevaa ulosulkevaa perhenormia (vrt. Ahmed 2014, 149–150).

Tutkimuksemme tekee näkyväksi opastavien tekstien välittämiä ammattilaisuuteen, asiakkuuteen, professionaaliseen suhteeseen ja sateenkaarivanhemmuuteen liittyviä kulttuurisia käsityksiä ja moraalisia järjestyksiä. Niiden tiedostaminen ja purkaminen voi olla hyö-

dyksi myös käytännön työtä tekeville ammattilaisille etenkin heidän työskennellessään vähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden kanssa. Lisäksi tutkimuksemme osoittaa, millaiset diskursiiviset keinot tarjoutuvat yhdenvertaisuutta edistävän institutionaalisen työn välineiksi tarkastelemassamme kontekstissa, ja mahdollistaa näiden keinojen kriittisen tarkastelun ja arvioinnin. Kriittisen arvioinnin myötä on mahdollista löytää aiempaa parempia keinoja yhdenvertaisuuden edistämiseksi palveluissa ja laajemmin yhteiskunnassa. Keinojen valinnat heijastelevat kulttuurisia käsityksiä ammattilaisten ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen välisen suhteen nykytilasta ja jännitteistä. Koska ammattilaiset määrittävät teksteissä lähes poikkeuksetta seksuaali- ja sukupuolienemistöjen edustajiksi, tulokset ovat oletettavasti jossain määrin siirrettävissä kuvaamaan myös laajemmin käsityksiä seksuaali- ja sukupuolienemistöjen ja -vähemmistöjen välisestä suhteesta yhteiskunnassa.

Tutkimuksemme tuottaa tietoa ammattilaisen ja asiantuntijan välisen kirjallisen, tekstien kautta tapahtuvan vuorovaikutuksen ilmiöistä, jotka eivät ole olleet aiemman institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksen keskiössä. Näemme myös eettisesti tärkeäksi, ettei opastavia tekstejä tarkastella neutraalina materiaalina vaan juuri vuorovaikutuksena; tietynlaisia käsityksiä rakentavana, tiettyyn yleisöön vaikuttamaan pyrkivinä ja tiettyjen asiantuntijoiden kirjoittamina. Olemme kuitenkin olettaneet, että yksittäisten henkilöiden näkemysten sijaan tekstit kertovat ennen kaikkea aihepiiriin liittyvistä institutionaalisista ja kulttuurisista ymmärrystavoista. Vastaavasti olemme olettaneet tekstien

kohderyhmäksi ammattilaisen, joka ei ole kukaan yksittäinen toimija. Olemme pyrkineet turvaamaan tutkimuksen luotettavuuden analysoimalla aineiston huolellisesti ja systemaattisesti sekä raportoimalla tutkimuksen eri vaiheet ja tulokset mahdollisimman selkeästi ja kattavasti. Tutkimuksemme rajoituksena on, ettemme tarkastelleet tapoja, joilla erityyppisissä ja eri tahojen laatimissa opastavissa teksteissä käytetyt institutionaalisen työn keinot mahdollisesti eroavat toisistaan. Jatkotutkimuksessa olisi syytä kiinnittää huomiota näihin eroihin sekä tarkastella ammattilaisten omia seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tai sateenkaariperheiden kanssa työskentelemiseen liittyviä merkityksenantoja. Näin voitaisiin saada tietoa siitä, miten ammattilaiset omaksuvat ja vastustavat heille tarjottua opastusta.

#### KIRJALLISUUS

- Aarnio, Kia (2014) Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kirjallisuuskatsaus. Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen työpaperi 2014 (6). Väestöliitto. <https://www.vaestoliitto.fi/verkkojulkaisut/sateenkaariperheiden-lasten-vahvuudet-ja-haavoittuvuudet/> Luettu 15.10.2024.
- Aarnio, Kia & Kylmä, Jari & Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna (2018) Sateenkaariperheiden vanhemmat. Kokemuksia lasten hyvinvoinnista, perhesuhteista ja tuen saannista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 63/2018. Helsinki: Väestöliitto.
- Ahmed, Sara (2014) *The cultural politics of emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Alasuutari, Varpu (2020) Death at the end of the rainbow: Rethinking queer kinship, rituals of remembrance and the Finnish culture of death. *Annales Universitatis Turkuensis B* 513. Turku: Turun yliopisto.
- Arminen, Ilkka (2005) *Institutional interaction. Studies of talk at work*. Burlington, VT: Ashgate.
- Bizzeth, Stephanie R. & Beagan, Brenda L. (2023) "Ah, it's best not to mention that here:" Experiences of LGBTQ+ health professionals in (heteronormative) workplaces in Canada. *Frontiers in Sociology* 8. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2023.1138628>
- Creed, W. E. Douglas & Hudson, Bryant Ashley & Okhuysen, Gerardo A. & Smith-Crowe, Kristin (2014) Swimming in a sea of shame: Incorporating emotion into explanations of institutional reproduction and change. *Academy of Management Review* 39 (3), 275–301. <https://doi.org/10.5465/amr.2012.0074>
- Drew, Paul & Heritage, John (1992) *Analyzing talk at work. An introduction*. Teoksessa Paul Drew & John Heritage (toim.) *Talk at work: interaction in institutional settings. Studies in interactional sociolinguistics* 8. Cambridge: Cambridge University Press, 3–65.
- Forsberg, Hannele (2003) Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa: kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.
- Gerlander, Maija & Isotalus, Pekka (2010) Professionaalisten viestintäsuhteiden ääriivivoja. *Puhe ja kieli* 30 (1), 3–19.
- Günther, Kirsi (2015) Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2108. Tampere: Tampere University Press.
- Hafford-Letchfield, Trish & Cocker, Christine & Rutter, Deborah & Tinarwo, Moreblessing & McCormack, Keira & Manning, Rebecca (2019) What do we know about transgender parenting? Findings from a systematic review. *Health and Social Care in the Community* 27 (5), 1111–1125. <https://doi.org/10.1111/hsc.12759>
- Hall, Christopher & Juhila, Kirsi & Matarese, Maureen & van Nijnatten, Carolus (2014) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. Lontoo: Routledge.

- Harré, Rom (1983) *Personal being. A theory for individual psychology*. Oxford: Blackwell.
- Heimonen, Mona & Harju, Anu A. (2022) Ambivalentti transkansalaisuus: sukupuolivähemmistöjen kansalaisuuskamppailuista Suomessa. *Sociologia* 59 (2), 110–125.
- Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyshuostaanottoasiakirjoissa. *Acta Universitatis Tampensis* 2026. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, Arja (2012) Kategoriat, institutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus kategorianalyyysiin*. Tampere: Vastapaino, 227–266.
- Jokinen, Arja & Raitakari, Suvi & Suoninen, Eero (2022) Konstruktionistinen tutkimus sosiaalityötä ja marginaalia jäljittämässä. Teoksessa Arja Jokinen, Suvi Raitakari & Johanna Ranta (toim.) *Sosiaalityö yhteiskunnan marginaaleissa. Konstruktionistisia näkemyksiä*. Tampere: Vastapaino, 21–53.
- Juhila, Kirsi (2012) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus kategorianalyyysiin*. Tampere: Vastapaino, 131–173.
- Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012a) Kategorianalyyysin juuret. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus kategorianalyyysiin*. Tampere: Vastapaino, 17–43.
- Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012b) Kategorianalyyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus kategorianalyyysiin*. Tampere: Vastapaino, 45–88.
- Juvonen, Tuula (2002) *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia – Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotien jälkeisessä Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Karjalainen, Minna & Heikkinen, Hannu L. T. & Huttunen, Rauno & Saarnivaara, Marjatta (2006) Dialogia ja vertaisuus mentoroinnissa. *Aikuiskasvatus* 26 (2), 96–103. <https://doi.org/10.33336/aik.93677>
- Kielitoimiston sanakirja (2024a) *Sateenkaariperhe. Kotimaisten kielten keskus*. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/sateenkaariperhe> Luettu 15.10.2024.
- Kielitoimiston sanakirja (2024b) *Seksuaalivähemmistö. Kotimaisten kielten keskus*. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/seksuaalivähemmistö> Luettu 15.10.2024.
- Koskela, Miia & Ikonen, Riikka & Kylmä, Jari (2023) ”Missä äiti on?” Sateenkaariperheiden isien elämää – systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *Yhteiskuntapolitiikka* 88 (4), 383–391.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1329/2014.
- Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002.
- Lawrence, Thomas B. (2008) Power, institutions and organizations. Teoksessa Royston Greenwood, Christine Oliver, Roy Suddaby & Kerstin Sahlin (toim.) *The Sage handbook of organizational institutionalism*. Lontoo: Sage, 170–197.
- Lawrence, Thomas B. & Suddaby, Roy (2006) Institution and institutional work. Teoksessa Stewart R. Clegg, Cynthia Hardy, Thomas B. Lawrence & Walter R. Nord (toim.) *The Sage handbook of organization studies*. Lontoo: Sage, 215–254.
- Lundelin, Maria (2021) Sosiaalityöntekijöiden suhtautuminen samaa sukupuolta olevien parien vanhemmuuteen Suomessa. Pro gradu –tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Moisander, Johanna K. & Hirsto, Heidi & Fahy, Kathryn M. (2016) Emotions in institutional work: A discursive perspective. *Organization Studies* 37 (7), 963–990. <https://doi.org/10.1177/0170840615613377>
- Moring, Anna (2013) *Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Muiruri, Marjo (2018) *Sateenkaariperheet lastensuojelun sosiaalityössä. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Pro gradu –tutkielma*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Nadler, Arie & Shnabel, Nurit (2015) Intergroup reconciliation: Instrumental and socio-emotional processes and the

- needs-based model. *European Review of Social Psychology* 26 (1), 93–125. <https://doi.org/10.1080/10463283.2015.1106712>
- Nikander, Pirjo (2010) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Johanna Ruusu-vuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 242–268.
- Phillips, Nelson & Malhotra, Namrata (2008) Taking social construction seriously: Extending the discursive approach in institutional theory. Teoksessa Royston Greenwood, Christine Oliver, Roy Suddaby & Kerstin Sahlin (toim.) *The Sage handbook of organizational institutionalism*. Lontoo: Sage, 702–720.
- Raitakari, Suvi (2006) Neuvottelut ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palavereissa ja tukisuunnitelmissa. *Acta Universitatis Tampereensis* 1183. Tampere: Tampere University Press.
- Sacks, Harvey (1989) Lecture six. The M.I.R. membership categorization device. *Human Studies* 12 (3/4), 271–281. <https://doi.org/10.1007/BF00142771>
- Sateenkaariperheet ry (päivämätön) Mikä on sateenkaariperhe? <https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/mikaon-sateenkaariperhe> Luettu 11.6.2024.
- Seo, Myeong-Gu & Creed, W. E. Douglas (2002) Institutional contradictions, praxis, and institutional change: A dialectical perspective. *Academy of Management Review* 27 (2), 222–247.
- Seta ry (2024) Sateenkaarisanasasto. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasasto/> Luettu 15.10.2024.
- Söderström, Inka (2024) Ulossulkevat rajat: sosiaalityö ja pakolaistaustaiset queerihmiset Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Trasek ry (päivämätön) Käsitteitä. <https://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/> Luettu 11.6.2024.
- Tuovila, Tiina & Koivusilta, Minna & Åstedt-Kurki, Päivi & Kylmä, Jari (2017) Nuorten kokemuksia elämästä sateenkaariperheessä. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 560–569.
- Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

#### VIITATTU TUTKIMUSAINESTO

- Aarnio, Kia & Moring, Anna & Kerppola, Jenni & Lahti, Annukka (2021) Lopuksi. Teoksessa Annukka Lahti, Kia Aarnio, Jenni Kerppola & Anna Moring (toim.) *Perhe- ja läheisuhteet sateenkaaren alla*. Helsinki: Gaudeamus, 249–253.
- Blomqvist, Laura & Grönroos, Maarit & Korpela, Mari & Torvinen, Sonja & Alan-ko, Katarina (2020) Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus. Suomen Psykologiliitto. [https://www.psyli.fi/wp-content/uploads/2020/09/Seksuaalisen-suuntautumisen\\_ja\\_sukupuolen\\_moninaisuus\\_2020\\_sivut\\_u.pdf](https://www.psyli.fi/wp-content/uploads/2020/09/Seksuaalisen-suuntautumisen_ja_sukupuolen_moninaisuus_2020_sivut_u.pdf) Luettu 14.6.2022.
- Karvinen, Marita & Venesmäki, Elina (2019) Tilaa moninaisuudelle! Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Oikeusministeriö. <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/14323821/HLBTI-opas+viranomaisille> Luettu 14.6.2022.
- Kivelä, Mio (2018) Sukupuolisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus. Teoksessa Heli Pruuki (toim.) *Kaunis ihminen. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen seurakunnissa*. Helsinki: Kirjapaja, 118–133.
- Klen, Inga & Marttila-Ojala, Marjaana (2017) Lastenneuvola ja varhaiskasvatus yhteistyössä sateenkaariperheiden tukena. Teoksessa Jari Helminen (toim.) *Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa*. Helsinki: Edita, 78–92.
- Kurri, Katja (2011) Kymmenen ”käskyä” HLBT-asiakkaiden kanssa työskenteleville. Teoksessa Liisa Tuovinen, Olli Ståhlström, Jussi Nissinen & Jorma Hentilä (toim.) *Saanko olla totta? Sukupuolisen moninaisuuden kohtaaminen*. Helsinki: Gaudeamus, 221.
- Kylmä, Jari & Apiainen, Riikka & Tuovila, Tiina & Åstedt-Kurki, Päivi (2021) Sateenkaaren alla on tilaa moninaisille perheille. Teoksessa Eeva Harju, Mira Palonen & Nina Sarell (toim.) *Yhdessä*

- perheen kanssa. Perheiden ja terveydenhuollon kohtaamisia. Helsinki: Gaudeamus, 119–134.
- Metsäpuu, Sanna & Väisänen, Terhi (2021) Vähemmistöstressiä vahvistamassa vai lieventämässä? Ensi- ja turvakotien liitto 24.11.2021. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/blogi/vahemmistostressia-vahvistamassa-vai-lieventamassa> Luettu 13.6.2022.
- Monimuotoiset perheet -verkosto (2016) Monimuotoiset perheet nyky-yhteiskunnassa. 5 op – Opettajan opas sosiaali- ja terveysalan opintoihin. [https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/opettajan\\_opas\\_v6.pdf](https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/opettajan_opas_v6.pdf) Luettu 16.6.2022.
- Monimuotoiset perheet -verkosto (2020) Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa. Opas kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille. Helsinki: Monimuotoiset perheet -verkosto.
- Moring, Anna & Kerppola-Pesu, Jenni (2017) Sateenkaariperheet Suomessa. Teoksessa Maarit Hytönen (toim.) Perhe ja avioliitto muutoksessa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 127. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 207–236.
- Nerjanto, Sanna (2020) Sateenkaaren väreissä syksyyn. Tehokas 23.9.2020. <https://www.tehylehti.fi/fi/blogit/tehokas/sateenkaaren-vareissa-syksyyn> Luettu 15.6.2022.
- Nousiainen, Susi (2020) Sukupuoleen katsoimatta. Jyväskylä: Atena.
- Perhesuhdekeskus (päivämätön) Sensitiivinen kohtaaminen. <https://perhesuhdekeskus.fi/ammattilaisille/sensitiivinen-kohtaaminen> Luettu 16.6.2022.
- Puustinen, Heidi (2020) Sateenkaariperhe sijaisvanhempien ennakkovalmenuksessa. Sateenkaariperheet ry. [https://sateenkaariperheet.fi/wp-content/uploads/2020/09/PRIDE\\_opas\\_NETTI.pdf](https://sateenkaariperheet.fi/wp-content/uploads/2020/09/PRIDE_opas_NETTI.pdf) Luettu 13.6.2022.
- Sateenkaariperheet ry (2021) 10 askelta sateenkaariperheen kohtaamiseen. Opas lasten ja perheiden parissa työskenteleville. [https://sateenkaariperheet.fi/wp-content/uploads/2021/10/10\\_askelta\\_opas.pdf](https://sateenkaariperheet.fi/wp-content/uploads/2021/10/10_askelta_opas.pdf) Luettu 13.6.2022.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2022) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ja väkivalta. <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/eri-ryhmat-ja-vakivalta/sukupuoli-ja-seksuaalivahemmistot-ja-vakivalta> Luettu 20.6.2022.
- Vilkkä, Hanna (2010) Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Väisänen, Terhi (2021) Sateenkaarevat pari- ja monisuhteet pari- ja perhetyössä. Teoksessa Annukka Lahti, Kia Aarnio, Jenni Kerppola & Anna Moring (toim.) Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus, 220–230.

## VIITTEET

- 1 Heteroseksuaalit tuntevat seksuaalista ja emotionaalista vetoa (yksinomaan) muita kuin omaa sukupuoltaan olevia ihmisiä kohtaan, useimmiten miehet naisia ja naiset miehiä kohtaan (Seta ry 2024).
- 2 Laki asetti lääkärinlausunnon hedelmättömyydestä sukupuolen juridisen vahvistamisen edellytykseksi.

*English Summary*

**Krista Huusko & Maija Korhonen & Katri Komulainen:** The ideal relationships between professionals and LGBT parents: a membership categorisation analysis of instructional texts

We analysed Finnish instructional texts written to educate professionals on working with LGBT parents. Using membership categorisation analysis, we investigated the strategies and categorisations the texts' writers mobilise to engage in discursive institutional work with the aim of creating more inclusive practices for institutional encounters between families and professionals. We were also interested in the norms of professional-client relationships that the categorisations constructed. We identified three strategies of institutional work. First, the texts aimed to evoke shame in the professionals by presenting them as imperfect actors that may potentially even harm LGBT parents and their families. Second, as a reconciling gesture, the texts offered understanding for the professionals' shortcomings, and third, to evoke professional pride, the texts highlighted the professionals' skills and potential and emphasised the importance of their work.